

Jugoslávie od roku 1944 k roztržce se Stalinem

Díky obsazení Rumunska a Bulharska v letních a podzimních měsících roku 1944 se SSSR ocitl v dominantním postavení na východním Balkáně.

Pokud jde o hranice, od Bulharska se požadovalo, aby evakovalo řecká a jugoslávská území, zatímco Rumunsko muselo znovu oplakat Moldávii a Bukovinu, na druhé straně znovu získalo Transylvánii, kterou ztratilo v roce 1940 ve prospěch Maďarska. Bylo zřejmé, že SSSR v těchto zemích zadrží svoji účast. Osud jejich starých režimů tak byl zpečetěn.

Zatímco SSSR nastolil svoji převahu na Severním Balkánu, Británie se snažila uchovat své postavení v Jugoslávii a v Řecku. Ovšem nemohla působit tak rozhodně jako SSSR, neboť její armády stály ve Francii, nikoli na Balkáně. Snažila se tedy jednat politicky. Pokud jde o Jugoslávii, tak činila nejprve nátlak na krále Petra II., aby propustil ministry, kteří byli nekompromisně proti Titovi. To se mu také podařilo a v červnu 1944 se premiérem jugoslávské exilové vlády stal Chorvat, dr. Šubašić, bývalý bán Charvátské bánoviny z let 1939–1941. Ten se také setkal s Titem 14.–17. června a slíbil, že jeho vláda bude spolupracovat s partyzány s tím, že „*o konečném státním zřízení rozhodne lid po osvobození země.*“ Vzhledem k tomu, že Vláda se jen stěží mohla opřít o nějakou sílu v zemi, bylo ale v podstatě již dopředu jasné jak takovéto hlasování dopadne.

Nakonec se v Neapoli setkal i Churchill s Titem (12. 8. 1944). Při poměrně srdečném rozhovoru britský premiér vyjádřil naději, že Tito po válce nehodlá zavést komunismus. Tito promptně odpověděl, že nehodlá. Když ovšem Churchill požadoval, aby to prohlásil veřejně, Tito samozřejmě odmítl. Stejně rezervovaný byl Tito i tehdy, když jej Churchill nabádal ke smíření partyzánů s exilovou vládou a králem. Návrh na setkání s ním tehdy již samozvaný maršál velice kategoricky odmítl.

Stejně nezávisle ovšem vystupoval i vůči Stalinovi. Dne 21. 9. odletěl do Moskvy, k velké nelibosti Británie, již nijak o tomto kroku neinformoval. Cílem jeho návštěvy bylo dohodnutí součinnosti Rudé armády a partyzánů při osvobozování Jugoslávie. Tito souhlasil s tím, aby ruské jednotky vstoupily na jugoslávskou půdu, ovšem požadoval od Stalina garanci toho, že se vzápětí po skončení válečných operací stáhnou a že jugoslávské území, na němž budou jednotky RA operovat, bude mít jugoslávskou civilní správu. V Dediđerových pramenech (*J. B. TITO: Prilozi za biografiju*), je popsáno setkání Tita se Stalinem, při němž Stalinovi spolupracovníci nevěřili vlastním očím a uším, jak bylo možné vůdci takto odporovat. Stalin po Titovi dokonce chtěl, aby umožnil návrat krále. Jednal zřejmě v intencích domluvy s Británií, že Jugoslávie bude v britském zájmovém rámci, to ovšem Tito zcela rezolutně odmítl.

Operace osvobození Jugoslávie začala v podstatě dobýváním Srbska. O dobývání lze prakticky hovořit proto, že zde měli komunisté poměrně slabé pozice¹ a bylo zde silnější hnutí četnické, jež zejména v centrálním Srbsku vytvořilo již v během posledního roku jakési svobodné území.² Představitelé

¹ Poté, co hitlerovská vojska napadla 21. června SSSR, vydala Komiterna příkaz do té doby nečinným evropským komunistickým organizacím k zapojení se do protinacistického odboje. KSJ, v jejímž čele stál od roku 1936 profesionální revolucionář a funkcionář Kominterny Josip Broz zvaný Tito (v Kominterně známý jako Walter), vyzvala vzápětí k ozbrojenému povstání. Strana, která prakticky během celého trvání předválečné Jugoslávie působila v ilegality a měla tedy s činností v podzemí bohaté zkušenosti, dokázala velice brzy zorganizovat řadu partyzánských oddílů, které v počátcích své činnosti dosáhly značných úspěchů. V západním Srbsku se jim dokonce podařilo obsadit velké území s centrem v městě Užice a vytvořit tzv. Užickou republiku, jež měla všechny znaky a projevy budoucí komunistické diktatury a přetrvala německé útoky celých 67 dní. Po porážce Užické republiky byli partyzáni ze Srbska vytlačeni. Těžiště komunistického odboje se poté přeneslo do Bosny a Hercegoviny, kde partyzáni svedli mezi lety 1942–1944 řadu těžkých bojů, přestáli několik německých ofenziv a postupně vytvořili zocelenou Národně osvobozenou armádu Jugoslávie (NOAJ), jejíž úspěchy rozhodly o dalším osudu poválečné Jugoslávie. partyzánských oddílů. Jako den založení Národně osvobozené armády je považován 21. prosinec 1941, kdy byla zformována První úderná proletářská brigáda. V listopadu 1942 pak vedení komunistického odboje v čele s J. Brozem Titem z partyzánských oddílů formuje Národně osvobozenou armádu Jugoslávie (srb. i char. Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije, NOVJ). V březnu roku 1945, po reorganizaci a masové mobilizaci mužů z osvobozených území, byl tento korpus, i v souvislosti s tím, že se stal oficiálním vojskem Demokratické federativní Jugoslávie (DFJ), přejmenován na Jugoslávskou armádu (JA, srb. i char. Jugoslovenska armija). V roce 1951, k desátému výročí svého založení, jugoslávské vojsko přejmenováno na Jugoslávskou lidovou armádu (JLA, srb. i char. Jugoslovenska narodna armija, JNA) a s tímto názvem také nakonec vstupuje jako komunistický pohrobek do složitého období rozpadu Jugoslávie.

² Nekomunistická odbojová organizace, uznaná exilovou královskou vládou jako tzv. Jugoslávské vojsko ve vlasti. V jejím čele stál plukovník, později generál Dragoljub „Dražica“ Mihailović, jenž rezistenci založil na tradičním způsobu balkánského odboje – organizaci ozbrojených čet, vázaných svým působením na rodný kraj. Proto se také tomuto odboji říká odboj četnický. Pro svůj poměrně vyhraněný nacionalismus zůstal tento odboj až na výjimky omezen pouze na srbské etnikum, zatímco komunisté dokázali oslovit celé široké spektrum

četnického hnutí dokonce i samostatně jednali s Rudou armádou a četnické oddíly spolu s ní, resp. před ní osvobodili či obsadili na pár dní některá města (např. Kragujevac), přesto však bylo o osudu hnutí již dávno rozhodnuto. S ustupujícími Němci museli nakonec ustupovat i četníci, tedy ti, kteří se v mezidobí nepřidali k partyzánům.

Po osvobození Bělehradu pokračovala Rudá armáda spolu s oddíly bulharské armády, která se po bulharském zářiovém převratu prakticky ze dne na den staly z armády okupační armádou „osvobozeneckou“, směrem do Maďarska, zbytek Jugoslávie již osvobodili Titovi partyzáni – v této době již jako respektabilní šestisettisícová národněosvobozenecká armáda, která byla řádně doplňována mobilizacemi v osvobozených oblastech. Spolu s ní také dvě divize albánské komunistické armády Hodžovy, využívané zejména na Kosovu proti povstalým tam ballistům a v Černé Hoře. A tak zatímco Tito triumfoval, z Mihailoviće, který nakonec odmítl americkou evakuaci, se stal psanec, z jeho zbývajících oddílů stále více spíše bandy záškodníků, než odbojové vojsko bojující proti komunismu. I jeho syn a dcera vstoupili do partyzánských oddílů...

Tito se Šubašičem dohodli v listopadu 1944 vytvoření společné vlády a jmenování regentské rady, neboť králi nechtěl Tito povolit návrat do země. Touto dohodou byla zajištěna státoprávní kontinuita a tím i mezinárodní uznání nové Jugoslávie. V březnu 1945 pak byla vytvořena nová vláda z členů AVNOJ a exilové vlády, v jejímž čele stál Tito, který byl současně vrchním velitelem armády a generální tajemníkem KS. Komunisté v nové vládě, podobně jako v Rumunsku a Bulharsku a také např. u nás obsadili zejména v dobách převratových důležité ministerstvo vnitra, dále pak ministerstva dopravy,

jugoslávských národů a národností. Četníci jako monarchisté byli vesměs antikomunisticky ladění a oba odboje se po počáteční nesmělé spolupráci dostaly na větší části území bývalé Jugoslávie do krvavého konfliktu. Četnický odboj, těšící se zpočátku přízni západních spojenců, se pro svoji malou bojovou aktivitu vůči okupantům dostal nakonec do izolace, jež jej přivedla dokonce i ke spolupráci se srbskými kolaborantskými jednotkami a s koncem války, v souvislosti s tlakem komunistických partyzánů, i k místní spolupráci s německými jednotkami.

financí, zásobování a osvěty. Z nekomunistických předáků zastávali významnější místa pouze bývalý bán Šubašić a srbský předák Demokratické strany Milan Grol jako místopředseda vlády.

Vláda se soustředila také na zpětná získání nějakých území – jižních Korutan, o něž přišla Jugoslávie plebiscitem po první válce, Istriie, Rijeky, Terstu, Zadaru a ostrovů Lastovo a některých dalších, které byly versailleským mírem a rappalskou smlouvou přiděleny Itálii. Většina územních požadavků Jugoslávie byla po různých jednáních akceptována, pouze případ Terstu hrozil přerůst v mezinárodní krizi, Nakonec tvořil Terst zvláštní území, jehož celistvost byla svěřena pod ochranu RB OSN. Prakticky teprve v roce 1975 by domluveno, že Terst připadne Itálii a jeho bezprostřední okolí Jugoslávii.

V jarních měsících roku 1945 době již byla základní otázka revoluce – otázka mocenská, v podstatě rozhodnuta ve prospěch komunistů. Jugoslávští komunisté také začali jednat o případné balkánské federaci budoucích socialistických států – Jugoslávie, Bulharska a Albánie... Tito zřejmě na bulharského komunistického předáka Georgi Dimitrova nejprve v této věci hodně tlačil, po jednání se Stalinem však si Dimitrov zapsal – dohodli jsme se, že obnovíme diplomatické styky, uzavřeme smlouvu o vzájemné pomoci a jako třetí etapu připravíme dvoustrannou federaci.

Někteří nekomunističtí politici, vstupující do vlády, si naivně mysleli, že dojde k dělbě moci a oni se však komunisté nehodlali dělit. Ovládali všechny mocenské páky, armádu, bezpečnost, soudy, prokuraturu. Vše bylo budováno na nových revolučních principech. Nekomunističtí spojenci mohli jen přihlížet. Rozhodně neměli žádnou moc omezit obrovské represálie vůči skutečným i domnělým kolaborantům a fašistům na osvobozených územích, jimž padly za oběť tisíce lidí jen kvůli tomu, že mohly být potenciálními oponenty komunistů. Za nečinného přihlížení spojenců, ba mnohdy s jejich tichou podporou se odehrály také masové vraždy desetitisíců četníků, ustašovců a slovinských

domobranců, kteří padli do zajetí v severních oblastech země při pokusech probít se na Západ či dokonce byli vráceni britskými jednotkami zpět partyzánům, kteří je hned na hranicích stříleli. Dohromady šlo o cca 90 000 lidí! Nepodařilo se mi zjistit, jestli tyto oběti jsou také započítávány do jugoslávských válečných ztrát, které podle nejnovějších odhadů tvoří cca 1,1 mil. lidí! Dříve se hovořilo o 1,7 mil., z čehož ovšem převážná většina padá na vrub občanské války.

Země byla válkou zničená, průmysl v troskách. V této bezprostřední poválečné situaci by i komunističtí předáci bez uzardění přijali půjčky či pomoc od západních spojenců – Američanů a Britů. ty však nepřicházeli, protože z tzv. procentní dohody, uzavřené mezi Stalinem a Churchillem v říjnu 1944 v Moskvě, podle níž měl být sovětský a britský vliv v Jugoslávii fifty – fifty, evidentně nebylo nic. To vše však nebránilo budovatelskému úsilí, kdy po celé zemi probíhaly pod vedením komunistů pracovní převážně mládežnické akce. Důležité místo v novém systému měla tzv. národní fronta, která měla sdružovat všechny nezkompromitované síly Jugoslávie. Přestože v ní působily mnohé politické osobnosti i předválečného života, hlavní slovo měli Titovi partyzáni a komunisté. Ústředním orgánem NF se 10. srpna 1945 stala Prozatímní lidová skupština. Parlament AVNOJ z Jajců byl doplněn několika desítkami příslušníků jiných politických stran, to ovšem nemohlo celkové poměry nijak změnit.

Titovi a jeho se prakticky již do konce roku 1945 podařilo zcela eliminovat nekomunistickou opozici a zavést v zemi víceméně stalinistickou diktaturu. Formálně byla sice Jugoslávie parlamentní republikou, ve skutečnosti však, podobně jako v okolních zemích, o všem rozhodovalo vedení komunistické strany, v níž byl systém moci kombinací diktatury a oligarchie. Nejdůležitější rozhodnutí byla plně v kompetenci prakticky pouze čtyř vůdců – Tita, Kardelje, Milovana Djilase a Aleksandra Rankoviće, z nichž ovšem Tito měl jaké jediný, jak se později také ukázalo, pozici zcela nedotknutelnou. Jeho kult byl navíc cílevědomě pěstován a jeho mytologizace byla po Stalinovi

v Sovětském bloku největší. Jedině snad ještě Dimitrov se mohl těšit jakémusi kultu, ale ve srovnání s Titem ovšem minimalistickému. Titovo vedení zcela respektovalo autoritu Moskvy, zároveň se však snažilo hrát úlohu druhého důležitého mocenského činitele. Zejména ve vztahu k Bulharsku a Albánii se snažilo i o něco více, totiž o to, aby ve vhodné chvíli mohly být obě země začleněny do jugoslávské federace jako 7. a 8. republika. V tomto směru také podnikala poměrně JKS rasantní korcky. Zejména do albánských záležitostí se vměšovala zcela nepokrytě. S albánskými komunistickými předáky se dohodla vzájemně na celní unii a Jugoslávie dokonce otevřela své hranice pro volnou migraci obyvatelstva, čehož také mnozí chudí Albánci využili, neboť přes veškerou katastrofální zaostalost byly Albánci osídlené oblasti Jugoslávie – zejména Kosovo a Metochie a západní Makedonie – přece jenom vyspělejší než albánské vnitrozemí. Sám Tito, již v době postupně se ochlazujících vztahů se Stalinem v reakci na sále těsnější spolupráci Hoxhy se Stalinem prohlásil na politbyru ÚV KSJ 1. března 1948: „*Albánii je třeba držet, neboť jsme do ní mnoho uložili a je pro nás důležitá. Albánie je povinna plnit svá závazky vůči nám, a jestliže chce uzavírat nějaké smlouvy (o hospodářské pomoci Sovětského svazu a vyslání sovětských vojenských instruktorů do Albánie – pozn. V. Š.), musí je odsouhlasit s námi*“.³ S Bulharskem samozřejmě nebyly věci rozpracovány takto, ale spolupráce Tita s Dimitrovem dávala naději na podobný vývoje situace. Dimitrov s Titem domlouvali stále užší spolupráci. Ta se projevila i některými v Bulharsku nepopulárními kroky. V pirinské Makedonii Dimitrov rozhodl provádět akce k posílení makedonského vědomí a identity, s čímž většina Bulharů upřímně nesouhlasila. Po rezoluci Informbyra, o níž vzápětí uslyšíme, si ale Bulhaři „vydechli“ a stav v pirinské Makedonii se dostal do starých kolejí.

³ Citováno podle Branko PETRANOVIĆ, *Kosovo u jugoslovensko-albanskim odnosima i projekt balkanske federacije 1945–1948*, s. 393.

Jugoslávští komunisté se také podíleli velkou měrou na vzniku nadnárodní organizace komunistických stran – tzv. informačního byra, jehož sídlem byl určen, právě pro jejich aktivity, pravda, pouze na krátko, Bělehrad.

To se však již nad Jugoslávií stahovaly mraky. Stalin sledoval se vzrůstající nespokojeností právě onu zahraniční jugoslávskou politiku, směřující k vytvoření balkánské federace. Nemalou měrou se o jeho nelibost zasloužila i obětavá jugoslávská pomoc řeckým komunistickým partyzánům, které on sám díky zmiňované již procentové dohodě z Moskvy prakticky nechal na holičkách, a Řecko bylo také jedinou balkánskou zemí, kde procentovou dohodu s Churchillem o vlivu v zemi dodržel (pro Řecko dohodnut poměr VB: SSSR 90:10). Vznik takového prakticky druhého mocenského centra, které by mohlo být určitým konkurentem SSSR, narušovalo Stalinovy představy o budoucím vývoji na Balkáně. Stalinovo rozhodnutí bylo postupně zlikvidovat Tita – ne-li zcela (fyzicky), tak alespoň jej odstavit od vesla. A Stalin vycházel ze své sovětské praxe a nepředpokládal, že by se mu někdo mohl postavit.

Vítr do plachet dalo Stalinovi jugoslávské rozhodnutí umístit v Albánii letecký pluk bez konzultace s Moskvou a interview Dimitrova, v němž bulharský komunistický vůdce a někdejší šéf kominterny oznámil, že považuje za možné a prospěšné udělat zmiňovanou federaci, která by se ještě mohla i rozšířit (uvažoval dokonce i o Maďarsku). Stalin samozřejmě dobře věděl, že takovou věc nelze uskutečnit ani rychle, ani jednoduše, proto v únoru 1948 pozval do Moskvy nejvyšší Jugoslávské a bulharské delegace, kde jim on sám navrhl, aby urychleně vytvořili společný stát. Kdyby k tomu tedy došlo, mělo to vzejít ze Stalinovy, nikoli Titovy iniciativy, a kdyby ne, což bylo pravděpodobnější, pak samozřejmě by to byl důkaz Titovy vzpurnosti, kterou je zapotřebí zkrotit a ztrestat. Jugoslávské vedení skutečně tuto nabídku odmítlo jako předčasnou. 18. března proto Stalin začal se svými odvetnými opatřeními – stáhl nejprve z Jugoslávie všechny vojenské poradce, později i poradce a experty ekonomického sektoru.

V dopise, který následoval, obvinil KSJ z hegemonismu a pokusil se vnést rozdor do řad samotné KS, když označil několik blízkých Titových spolupracovníků – ne však jeho osobně, za renegáty a revizionisty – jmenovitě to mělo platit zejména o Rankovićovi, Djilasovi a několika dalších soudruhů z o něco nižšího rangu. Na zasedání pléna ÚV SKJ se však Tito za všechny své spolupracovníky postavil, odmítl jejich rezignaci a napsali Stalinovi dopis, v němž smířlivě, ale rezolutně obvinění odmítl. Proti jeho znění se postavila dvojice funkcionářů – Srb Sreten Žujović a Chorvat Andrija Hebrang, kteří označili sovětskou kritiku za správnou. Načež vystoupil A. Ranković, šéf tajné policie, s tvrzením, že oba vysocí představitelé pravidelně kontaktují se sovětským velvyslancem a podávají mu zkreslené informace. Tito pak v dopise dokonce navrhl Stalinovi, aby se na oba renegáty svalila vina za celé, jak sám to označoval, nedorozumění, což Stalin odmítl poukazem na to, že sovětský velvyslanec má právo i povinnost jednat s kterýmkoli jugoslávským komunistou o čemkoli. Aby si získal širokou podporu, svolal Tito na druhou polovinu července 1948 dokonce sjezd strany, první od roku 1944. Oba viníci byli vzápětí vyloučeni ze strany a obviněni z velezrady. Byly to první komunistické monstrprocesy v Jugoslávii. Hebrang během vyšetřování za záhadných okolností zahynul, zřejmě v důsledku mučení při výslechu, Žujović se později kál a byl propuštěn, nikdy však se již do politiky nevrátil.

K definitivní roztržce mezi Stalinem a Titem došlo na zasedání Informbyra⁴ ve dnech 20.–22. 6. 1948 v Bukurešti, jehož se ovšem jugoslávští zástupci neúčastnili. Na něm byla KSJ exkomunikována z tohoto orgánu a z rodiny „komunistických stran“, jako podmínku normalizace označila rezoluce

⁴ Kominforma či Informbyro (oficiálně Informační byro komunistických a dělnických stran, rusky Информационное бюро коммунистических и рабочих партий) byla Moskvou řízená mezinárodní organizace komunistických stran (kromě zemí v sovětské sféře vlivu do ní byla zapojena i KS Francie a Itálie), založená v září 1947. Navazovala na činnost Kominterny, rozpuštěné v roce 1943. Roztržkou Jugoslávie s Informbyrem v rámci československo-jugoslávských vztahů se u nás v poslední době zabývá zejména pražský historik mladé generace Ondřej VOJTĚCHOVSKÝ v řadě studií a ve své monumentální monografii *Z Prahy proti Titovi! Jugoslávská prosovětská emigrace v Československu*. Praha 2013.

odstranění současného vedení, byť nikoli takto explicitně (nazvala jej turecko-terroristickým režimem – naráželo se na to, že tajná policie je ve státě vlastně nad stranou, strana nad státem atd., což ovšem bylo v SSSR stejné, ba horší).

Rezoluce byla pak vyhlášena až na den sv. Víta, slavný Vidov dan, 28. června 1948, jenž je výročním dnem bitvy na Kosově poli, aby tak dostala i jiné konotace.

Jugoslávské komunistické vedení se ovšem nezaleklo a zcela odmítlo všechny výhrady Informbyra a na zmiňovaném sjezdu pak SKJ vyhlásila svému vedení bezvýhradnou podporu.

Zajímavé ovšem je, že v té době v Jugoslávii stále ještě mysleli, že se jedná o nějaký omyl, a proto se snažili i nějakými radikálními kroky přesvědčit Stalina o svém pravověří. V zemi se stále držel kult Stalinovy osobnosti, komunistický vrch se rozhodl svoji věrnost stalinským zásadám ukázat i tak, že přistoupil k velmi drastickému provádění kolektivizace na venkově. Nic z toho však Stalina přesvědčit nedokázalo a konflikt se jen prohluboval. Hospodářská spolupráce se snižovala, na hranicích docházelo k různým incidentům...

Nakonec z celého sporu vyšel Tito a SKJ jako vítěz. Nepodvolili se Stalinovi, což byl precedens zcela jedinečný. Podporovala je přitom i větší část jugoslávské společnosti, kterou komunisté za těch několik let své vlády ještě nestačili dostatečně znechutit. Jugoslávie byla připravena bránit se i se zbraní v ruce. Tato akce byla prakticky jediná a také nejvýznamnější zahraničně-politická prohra Stalina po roce 1945.

Krize se dále prohlubovala, vypovídali se diplomatictí představitelé. Ekonomická výměna zemí sovětského bloku a Jugoslávie zcela ustala. Druhá rezoluce Informbyra z roku 1949 označovala již přímo Tita a jeho spolupracovníky za fašisty, agenty mezinárodního imperialismu, samotného Tita pak za krvavého psa. V souvislosti s roztržkou a rezolucí proběhly také monstrprocesy v Albánii, Bulharsku a Maďarsku se skutečnými či domnělými „jugoslávskými revizionisty“ Kočem Džodzem, László Rajkem a Trajčo

Kostovem, kteří byli odsouzeni k smrti, i proces se Slánským měl podobné pozadí.

Sověti údajně až do roku 1950 plánovali intervenci, od níž je odradila rasantní akce USA a OSN v Koreji. Poté od toho upustili. Stalin stále ještě neměl dobudovaný jaderný arzenál a tedy se i bál nějakého většího konfliktu.

Do útoku zatroubili i jugoslávští ideologové, zejména Kardelj a Djilas, kteří zaútočili na samotnou podstatu sovětského systému, který označili za diktaturu pouze verbálně se hlásící k marxismu s tím, že jeho politika je ve skutečnosti imperialistická.

Vypořádat se musela i s vnitřní opozicí, protože část komunistů, a to některých i velmi významných, nepřijala jednoznačně vysvětlení roztržky.⁵ Represe, jimž velela všemocná tajná policie UDB vedená pravověrným jugoslávským bolševikem a věrným stoupencem a obdivovatelem J. B. Tita A. Rankovićem, postihly nejspíš desetitisíce lidí, z nichž několik set kruté podmínky převýchovného tábora na kvarnerském ostrově Goli otok, kde bylo vybudováno nejznámější nápravné zařízení, nepřežilo, byť tábor nebyl plánován jako vyhlazovací koncentrák ale zařízení, kde měli být ideologicky pomýlení soudruzi prací a nátlakem svých již převychovaných spoluvězňů přivedeni na pravou víru...

Jugoslávie se tedy po roztržce nacházela ve velmi nevýhodném postavení. Její ekonomika ještě ani zdaleka nebyla sanována z válečných škod, a neměla najednou spojence. Západ se na ni díval s velkou nedůvěrou, protože jugoslávští komunističtí ideologové se v útocích proti němu vyznamenávali z celého socialistického tábora možná nejvíce. Nakonec ovšem vedoucí západní mocnosti pochopily, že podpora Jugoslávie, byť komunistické, může zúžit sovětskou

⁵ Zejména v Černé Hoře a v Makedonii bylo velmi silné tradiční rusofilství, které se přeneslo i na SSSR a náhlá změna z nejvěrnějšího spojence k lítému nepříteli nemohla být jednoznačně přijata. U většiny komunistů byl silně vypěstován i kult Stalina, a rozhodnout se ze dne na den, jestli jsou pro Tita či pro Stalina, byť do té doby to bylo vlastně jedno a totéž, mnozí prostě nedokázali. Ale i pouhé zaváhání v odpovědi na takto položenou otázku mohlo dotyčného přivést do převýchovného tábora.

mocenskou sféru a narušit výsadní postavení Moskvy v jihovýchodní Evropě, resp. na Balkáně. Jugoslávie však musela kompenzovat znárodněný majetek zahraničním konsorciím. Od roku 1950 Jugoslávie dostává výhodné úvěry, od USA dokonce dodávky zbraní a munice. Jugoslávie se nicméně nepřipojila k NATO. Střežila svou suverenitu a nezávislost na západních státech, zejména pokud jde o vnitřní politiku.

Ukázalo se brzy, že jugoslávský režim nemůže v této konstelaci existovat jako stalinistická odnož. Teoretikové jugoslávského socialismu Edvard Kardelj a Milovan Djilas proto začali rozpracovávat nový, tzv. samosprávný model socialismu, jež se pak stal hlavním poznávacím znamením jugoslávské třetí cesty. Jedním z důsledků roztržky Tita se Stalinem a rezoluce Informbyra z roku 1948 bylo také přejmenování KSJ, k němuž došlo v roce 1952 na VI. sjezdu KSJ v Záhřebu. Strana byla nově pojmenována jako Svaz komunistů Jugoslávie (SKJ). Touto formou se jugoslávští komunisté distancovali od stalinistických komunistických stran a přihlásili se k tradicím Marxova Svazu komunistů. Souhlasně s tím byly přejmenovány také republikové stranické organizace (např. z Komunistické strany Srbska se tak stal Svaz komunistů Srbska, SKS). Jugoslávie se tak začala postupně reformovat. Nejprve byly zmírněny největší křivdy, jichž se stát dopustil na zemědělcích. Nakonec byla rozpuštěna i většina násilně vzniklých družstev, byť vlastnictví půdy bylo omezeno na 10 ha, i když se toto omezení začalo vzápětí obcházet. Teoretikové socialismu Kardelj, Djilas a další začali rozpracovávat jugoslávskou třetí cestu, tzv. samosprávný socialismus, spočívající v opouštění „státně kapitalistického“ modelu stalinistické ekonomiky: podniky měly řídit tzv. dělnické rady, zdola zvolené orgány, které disponovaly velkými pravomocemi, byť jejich skutečný vliv zas nebyl až tak velký. Začala probíhat decentralizace, která se postupně objevovala i v politickém systému, aby dosáhla svého vrcholu přijetím ústavy v roce 1974, která nakonec změnila centralistickou Jugoslávii na decentralizovanou konfederaci.

